

URBANISTIČNA NAČELA ZA DIREKTIVNI NAČRT LJUBLJANE

Osnovna urbanistična načela za generalni načrt mesta Ljubljane, priložen tej številki, predstavlja predlog Urada za regulacijo Ljubljane, ki naj bi bil podlaga za razmotrivanje njenih urbanističnih problemov.

S postavljenim programom in risbo pojasnjena osnovna misel načrta zajema prav gotovo vsa pereča vprašanja, ki so se pokazala ob nastajanju načrta. V kakšni meri pa naj bi bili rešeni zastavljeni problemi s predložitvijo direktivnega načrta, je odvisno seveda, kot trde avtorji ing. arh. Bežek, ing. arh. Zupančič in ing. arh. Simčič, od vsakokratnih zahtev, predvsem pa od problemov in nalog, ki jih terjajo življenje mesta. Gotovo je, da so mesta živi organizmi, ki ne dovolijo in se ne dajo utesnjevati v šablonske in toge kalupe. Tako obravnavanje bi moglo namreč zatreči vsak razvoj. Posebno pri trajnem, dinamičnem utripanju nastajajočega mesta. Zamegljena in nejasna bi bila pot razvijanja, zatrpajo bi bilo ožilje, po katerem teče vsakdanje življenje; nastajajoči problemi pa bi pripravili načrtovalcu velike težave. Take pojave moremo opaziti, če poznamo zgodovino talnega načrta Ljubljane, ko je nastajalo mesto seveda pod drugačnimi pogoji in ko je raslo samovoljno in anarhično brez vsakršnega načrta. (Zgodovina talnega načrta Ljubljane. Kronika 1957.)

Nepravilna usmerjenost zazidav in nepravilna lokacija bodisi stanovanjskih predelov, bodisi razmeščenja industrije, zatre za dolgo dobo vsako pravilno in organsko rast mesta. Kolikor seveda niso neki pogoji po svojem značaju končni in nespremenljivi, mislim pri tem na tiste glavne elemente mestnega organizma, ki tvorijo po svoji naravi oblikovanje in tiste, ki so jih utrla stoletja ter nakazala njih končno upravičenost. V preteklih dobah nastale napake, ki so mogoče korektur, je treba seveda popraviti in jih uravnati ter usmeriti skladno s razvojem. Ne prištevam pa k temu tistih s tradicijo po kulturnih ali zgodovinskih vrednostih, ki so vsedlina in jih je treba obdržati. Tem je seveda treba puščati mesto tam, kjer so, pripraviti jim pa pravo okolje. Gre predvsem za vse tiste elemente, ki jih zapuščajo posamezne dobe, kot so to stari predeli mesta, in imajo tako po nastanku kakor po arhitekturi svoje končne oblike. Kolikor bi taki elementi pri gradbi mesta ovirali razvoj in onemogočali obdelavo celote, se morajo spretno vplesti v nov koncept, kar gotovo ne bo v škodo novim in morda boljšim rešitvam.

Reševanje urbanističnega problema Ljubljane moremo zaslediti v načrtnih predlogih pravzaprav le malo. Dokončno izdelanih in oživiljenih pa skoraj da ne. Za prvo zazidavo na tleh današnje Ljubljane je morda le rimska Emona imela enoten zazidalni načrt, tako vsaj trdi Walter Schmidt. Sama naselitev mesta in graditev stare Ljubljane pa ne kaže načrtnega zidanja, raste brez njega. Skladno se prilaga naravnim oblikam tal ter potrebam svoje dobe. V kasnej-

ših dobah nastali načrti so le risbe obstoječih stanj (razen talnega načrta G. Pieroni l. 1650 — utrdbeni načrti). Sele po potresu 1895. leta načena vprašanje urbanizma mesta Ljubljane Camillo Sitte — Adolf Wolf in Maks Fabiani, med obema vojnama pa prof. Plečnik in prof. Vurnik.

Vse drugo načrtano gradivo urbanizacije Ljubljane je pa bilo le neko vrisavanje obstoječega in nastalega stanja, ki se je krojilo po vsakokratnih upravičenih in tudi neupravičenih željah in trenutnih zahtevah bodisi posameznikov bodisi institucij, ki so vnašale tako v glavne elemente kakor v zazidavo le neurejenost, skorajda zmedo.

S pravim urbanističnim prijemom in prvim poskusom enotne ureditve je izdelan načrt Ljubljane prof. Plečnika, ki se pa niti v celoti niti v podrobnem ni dokončno izkoriščal. Tudi od podrobno izdelanega načrta severnega dela mesta med magistralo in Vilharjevo dovozno cesto do železnice ob južni strani in severo-vzhodno do pokopališča ni sledu. Izdelane in izvršene so pa bile manjše ureditve mesta po načrtih prof. Plečnika, ki predstavljajo izredno in vzorno rešene urbanistične probleme. Res morda samo v arhitektonskem smislu, vendar take, da dajejo mestu pravi videz urejenosti in okolju značaj, v katerem diha le Ljubljana brez kakršnih koli vplivov izven nje.

Današnji predlog in načrt, ki naj bi dal bodočemu mestu organsko rast, si postavlja program, ki ga prikazuje v prospektu: s situacijo Emona, železniškim voznom, prometno mrežo, načrt s celotnim območjem s porazdelitvijo ploščin za zazidavo, načrt za ureditev središča ter fotografskimi pogledi na obstoječe in nove predele Ljubljane.

V postavljenem programu se razčlenjuje le splošen direktivni plan, karakteristika in značaj mesta. Določitev velikosti s primerjavo sedanjega števila prebivalcev z mejno dobo 25 let in njenim prirastkom. Vpliv razvoja tehnike na elemente, ki naj omogočajo svobodnejše razmeščanje in sožitje posameznih mestnih edinic. Iznačenje periferije z mestom. Združevanje posameznih edinic in sosesk naj organsko zgradi mesto. Razmestitev industrije, morebitna preselitev. Razpostavljanje družbenih institucij v mestu za doseg kompleksne življenjske oblike ob novi družbeni ureditvi. Obravnavanje krajine in prirodnih lepote. Ostvaritev zelenih ploskev, mestni nasadi in vrtovi. Diferenciacija prometnega ožilja, cest in železnic, avtostrade. Problem poglobitve in elektrifikacije železnic. Obravnava zazidave, gostota naseljenosti zaradi merila novim objektom. Pridobitev novih zemljišč zaradi izvajanja vodilnega načrta in usmeritev načrtno gradnje. Vpliv mestnega področja na širšo okolico.

Podani obsežni program pojasnjujejo omenjeni načrti z obrazložitvijo programa, ki naj bo podlaga za obravnavo. Podrobno načrtovanje, smatrajo avtorji pravilno, ne bi imelo pozitivne vrednosti. Iz na kratko opisanega razvoja načrtovanja ali regulacije v načrtih do danes v resnici mesto Ljubljana ni imelo dosti koristi.

Ustaljenost in izvajanje bi bilo mogoče le pri konsekventnem izvrševanju določenega načrta, ki — kakor vidimo — ni niti mogoč. Nenehno preobrazovanje družbenega življenja terja od generacij in dobe vedno nove posege v organizme mesta. Nujni so zato vedno dovolj obsežni rezervati, ki omogočajo korekture ob zahtevah napredka. Kolikor so pa elementi končni in mogoči definicije bodočega razvoja, jih je treba začrtati s preudarkom.

Odpirajo se nam zato vprašanja, o katerih bomo morali razmišljati, seveda ne da bi prezrli celoto in okvir, ki ga je mesto samo v razvoju zgradilo. Mesto, ki je zrastle med Gradom, Golovcem, Rožnikom, Barjem in reko Savo ter širokim Ljubljanskim poljem.

Pripominjam končno, da je bil direktivni urbanistični načrt izdelan in pripravljen predvsem zato, da bi bilo mogoče presoditi pravilnost postavljenega programa. Predvsem pa zato, da se dožene, ali je tak način priprave za obdelavo urbanističnega načrta pravilen ali ne. Ni pa, kot kaže, prišlo do končnih zaključkov kljub diskusijam v forumih, kjer je bil predlog obravnavan. Nedvomno pa je, da je tak način priprave pri načrtnem in sistematičnem delu za reševanje urbanističnega problema mesta zelo potreben.

Arh. Ivo Spinčič

JOSIP MRAVLJAK

(7. III. 1892 — 1. XI. 1953)

Podravje je zemlja kulturnih samorastnikov. Tod je bilo doma, je pisalo, pelo in budilo največ naših bukovnikov od Andreja Drabosnjaka nad Vrbskim jezerom do Dominika Čolnika v severnih Slovenskih goricah. Vse pa je zakril nastop samorastniškega velikana izpod Uršlje gore, Prežihovega Voranca, ki je udarno oznanil Slovincem, kje in kako živi ter kaj hoče njegov rod. Pri krepkem odmevu hotuljskega zvonarja ni bilo slišati majhnih in manjših samorastnikov iz preteklosti ter sedanosti: pesnika in muzikanta Jurija Vodovnika, tkalca s Skomra; Filipa in zlasti njegovega brata Petra Miklavca-Podratskega, revnega kočarja z visokega Hudega kota, ki je prvi med Slovenci prevajal H. Sienkiewicza ter znal vse slovanske jezike; narodnega buditelja Davorina Grizolda, kmeta s Smolnika, ali še živega rezbarja s Tolstega vrha, volarja filozofa iz Vuhreda ter klasičnega filologa s Kumna. V vrsto podravskega samorastnikov spada tudi Josip Mravljak.

Mariborsko gimnazijo je končal (prim. SBL I.) 1912, služil vojsko, prebil prvo svetovno vojno in koroške boje, dovršil abiturientski trgovski tečaj na Dunaju ter se vrnil domov v Vuzenico. Od mladosti je sledil izročilom svoje rodbine ter stražil severne mejnike slovenstva in varoval v javnosti poštenost slovenske besede. Živel je na majhnem posestvu ter bil cirilmetodar, sokol,

gasilec, planinec, posojilničar, občinski tajnik, župan in zgodovinar. V društvenem delu je združeval nesebično rodoljubje obmejnega severnega slovenstva z modernim aktiviziranjem množic. V svojem kmetiskem okolju je gledal prvenstveno nalogo Slovencev, da zajamejo z društveno organizacijo vse panoge gospodarstva in kulture, ki je bila pred 1918 še zelo pomanjkljiva, ter da s prevzemom starejših organizacij končajo dozdevno narodnostno nevtralnost, ki je pod zunanji, zlasti gospodarskimi gesli zavirala slovensko narodnostno opredelitev ter ohranjevala s štajerskim regionalizmom podrejenost slovenstva nemštvu. S trdno voljo, doslednostjo, vztrajnostjo in požrtvovalnostjo se je pripravil za vodilno vlogo v življenju domačega kraja in njegove okolice in v zvezi s tem tudi začel študirati krajevno zgodovino.

Zgodovinsko šolo je našel v domačem nadzupniškem arhivu, kjer ga je zlasti težko čitljiva rokopisna zapaščina A. M. Slomška dobro pripravila za poznejše črpanje srednjeveških pisanih virov v arhivih Gradca, Št. Pavla in Celovca. Pri zgodovinskem delu se je naslonil naravnost na najstarejše arhivske vire, jih zbiral ter vsebinsko obnavljal v krajevnih monografijah za daljše ali krajše dobe o Vuzenici, Dravogradu, Radljah, Muti, Ravnah in Slovenjem Gradcu. Izhajajoč iz obnove arhivskih virov je ugotavljal predvsem, kdo je vladal in deloval pri nas, kdo in kje je imel zemljo ter oblast, in manj iz problematike časa. Tako je nadaljeval delo krajevnih kronistov, ki jih pozitivno predstavlja Ig. Orožen, ter za srednji vek postavil trdno izhodišče za vsako prihodnje zgodovinsko delo o navedenih krajih. Mravljakovo zgodovinsko delo pa moremo pravilno ceniti šele, če vemo, da je kljub skromnim dohodkom potoval trajno na lastne stroške študirat v Celovec, Št. Pavel in Gradec ter da je nekaj krajevnih monografij založil sam. Te krajevne monografije predstavljajo pomemben doprinos k naši krajevnogodovinski literaturi.

Najdba žičkega rokopisa češke velikonočne pesmi v graškem arhivu ga je povezala z Zgodovinskim društvom v Mariboru in s Časopisom za zgodovino in narodopisje ter je to tovariško povezanost končala šele Hitlerjeva invazija v Jugoslavijo 1941 in njej sledeče pregnanstvo Mravljaka in njegovih v Srbijo. Po lastni iniciativi je osebno prepisal za ZDM fevdne knjige celjskih grofov (1436—45), opozarjal na nove knjige in revije, ki jih je spoznal na študijskih potovanjih in jih pogosto tudi daroval; zbiral ali vsaj sodeloval je pri zbiranju gradiva na področju Vuzenice za Pokrajinski muzej v Mariboru; poročal o svojih opažanjih v avstrijskih arhivih in daroval prepise biv. Banovinskemu arhivu v Mariboru. Ta trajna povezava je razširila njegove poglede od krajevnih kronik na posamezna pokrajinska vprašanja iz zgodovine kmetijstva Dravske doline, ki jih je tudi samostojno nadaljeval v preglednih zgodovinskih slikah kmetijskega stanu, kmetijskih uporov in gasilstva na Slovenskem. Z živo iniciativnostjo ter z